

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાતની ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપલિકેશનનંબર ૭૩૭/૨૦૧૮

મંજૂરી અને સહી માટે :

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ એમ. આર. શાહ

સહી/ -

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ વાય કોઝે

સહી/ -

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી હા.	
---	--	--

	આપવામાં આવી શકે છે?	
૨	પત્રકાર રીફર કરવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

=====

ગુજરાત રાજ્ય

વિરુદ્ધ

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદારો માટે શ્રી કમલ ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ સાથે શ્રી રોનક રાવલ
સહાયક સરકારી વકીલ

પ્રતિવાદી (ઓ) માટે વકીલ શ્રીમતી એમ. એસ. અર્યના યુ અમીન (૨૪૬૨)

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તિ એમ. આર. શાહ

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ વાય કોગ્જે

તારીખ:૦૭/૦૫/૨૦૧૮

સી.એ.વી. જજમેન્ટ

(દ્વારા- માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એમ. આર. શાહ)

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૩૭/૨૦૧૮

મિજલસ અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એમ.આર. શાહ

અને

સહી/-

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.વાય. કોગ્જે

સહી/-

૧ | શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી

શકાય? | હા

૨ | રિપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં? | હા

૩ | શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની અંતિમ નકલ જોવા માગે છે? | ના

જ | શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ
હુકમના અર્થઘટન અંગેનો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે? | ના

સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત

વિરુદ્ધ

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧, ૨ તરફે વકીલ શ્રી કમલ ત્રિવેદી, એડવોકેટ જનરલ

વિથ શ્રી રોનક રાવલ, એસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર

સામાવાળા(ઓ) તરફે વકીલ શ્રીમતી અર્યના યુ. અમીન (૨૪૬૨)

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી એમ.આર. શાહ

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી એ.વાય. કોગજે

તારીખ: ૦૭/૦૫/૨૦૧૮

સી.એ.વી. ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી એમ.આર. શાહ દ્વારા)

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી હાલની અરજી દ્વારા, હાલના અરજદારો – મૂળ વાદીઓએ વડોદરાની લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટના ન્યાયાધીશશ્રી દ્વારા કોમર્શિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૨૪૭/૨૦૧૬ માં આંક ૭૧ નીચે તારીખ ૦૩.૧૧.૨૦૧૭ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ વાદ્યસ્ત હુકમ કે જેના દ્વારા લર્ડ ન્યાયાધીશશ્રીએ અમુક દસ્તાવેજો રેકર્ડ પર મૂકવાની પરવાનગી મેળવવા તથા આંક ૭૨ ની ચાદી અન્વયે રજૂ કરવામાં આવેલ તે દસ્તાવેજોને પ્રદર્શિત કરવાની પરવાનગી મેળવવા માટે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ (“સી.પી.સી.” તરીકે સંક્ષિપ્તમાં) ની કલમ ૧૫૧ સાથે વાંચતા ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ મૂળ વાદીઓની સદર અરજી ફગાવી દીધેલ છે, તેને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા માટે યોગ્ય રિટ અથવા હુકમની માગણી કરેલ છે.

૨. હાલની સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન તરફ દોરી જતી હકીકતો ટૂંકસારમાં નીચે મુજબ છે:

૨.૧ એ કે હાલના અરજદારો – મૂળ વાદીઓ (જે હવે પછી મૂળ વાદીઓ તરીકે ઉલ્લેખિત છે) દ્વારા શરૂઆતમાં સામાવાળા રેલવે સત્તાવાળાઓ સામે રૂ. ૩૬,૮૯,૭૯,૮૨૦/- ની રકમ ૧૮% વાર્ષિક વ્યાજ સાથે વસૂલ મેળવવા માટે દાહોદના લર્ડ પ્રિન્સિપલ સિનિયર સિવિલ જજની કોર્ટમાં સ્પેશિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૫૧/૨૦૧૧ દાખલ કરવામાં આવેલ. એવું પ્રતીત થાય છે કે

defendants – રેલવે સત્તાવાળાઓ દ્વારા ઘરેલુ અને બિન-ઘરેલુ હેતુઓ માટે "કાળી" નદીમાંથી પાણીના ઉપયોગ બદલ સદર રકમ લેણાં તરીકે દાવો કરવામાં આવેલ છે. વાદીઓ તરફથી એવો કેસ છે કે ઉપરોક્ત હેતુ માટે પક્ષકારો વચ્ચે તારીખ ૧૫.૦૭.૧૯૭૧ ના રોજ એક કરાર કરવામાં આવેલ હતો અને માસિક ધોરણે ચુકવવાપાત્ર દર પણ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. વાદી રાજ્ય સત્તાવાળાઓ તરફથી એવો કેસ છે કે રેલવેઝ – મૂળ સામાવાળાએ કાળી નદી પર એક ડેમ બાંધ્યો હતો. વાદીઓ તરફથી દવામાં જણાવ્યા મુજબ એવો કેસ છે કે સૂચિત નદીઓની નકશા અને ચાદી અનુસાર બોમ્બે ઈરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ કાળી નદી સૂચિત નદીની શ્રેણીમાં આવશે. દાવામાં એમ પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે કાળી નદી સાકરડા ગામથી વહે છે જે ઉપરવાસના ગામો જેકોટ અને ખરોડ ખાતે સુકી નદી સાથે મળે છે અને ત્યારબાદ ત્રીસ કિલોમીટરના અંતરે કાળી નદી આનાસ નદી સાથે મળે છે અને તેથી કાળી નદી એ સૂચિત નદી છે. વાદીઓ તરફથી વધુમાં એવો કેસ છે કે અગાઉ defendants – રેલવે સત્તાવાળાઓએ જૂન ૧૯૯૫ સુધી ચુકવણીનો ક્યારેય ઇનકાર કે વિવાદ કર્યો ન હતો અને તે મુજબ તેઓએ કરારના નિયમો અને શતોનું પાલન કર્યું હતું અને તેઓએ ખમ નદી અને હડાપ નદી માટે બિલની રકમ ચુકવી હતી. જો કે, ત્યારબાદ કાળી નદીના પાણીના વપરાશ માટે કરારની શતો મુજબ બિલની રકમ ચુકવવામાં આવી ન હતી અને તેથી વાદીઓએ defendants – રેલવે સત્તાવાળાઓ પાસેથી વપરાશના શુલ્કની માગણી કરતા ઉપરોક્ત દાવો

દાખલ કર્યો હતો. એવું પ્રતીત થાય છે કે ત્યારબાદ લર્ડ ટ્રાયલ કોર્ટે વર્ષ ૨૦૧૨ માં મુદ્દાઓ તારવ્યા હતા. દાવાના પક્ષકારોએ પુરાવા પણ રજૂ કર્યા હતા. જો કે, ત્યારબાદ દાવો કોમર્શિયલ કોર્ટ, વડોદરા ખાતે તબદીલ કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં તેને કોમર્શિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૨૪૭/૨૦૧૬ નંબર આપવામાં આવ્યો છે. સદર દાવામાં વાદીઓએ અમુક દસ્તાવેજો રેકર્ડ પર મૂકવાની પરવાનગી મેળવવા અને સદર દસ્તાવેજોને પ્રદર્શિત કરવાની પરવાનગી મેળવવા માટે અરજી આંક ૭૧ રજૂ કરી હતી. અરજી સાથે વાદીઓએ આંક ૭૨ ની ચાદી અન્વયે અમુક દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હતા. સદર અરજી દ્વારા વાદીઓએ નીચેના દસ્તાવેજો પર આધાર રાખવાનું સૂચન કર્યું હતું અને સદર દસ્તાવેજો પ્રદર્શિત કરવા વિનંતી કરી હતી:

અનુક્રમ નંબર	વિગતો	તારીખ
૧	શ્રી બી.ડી. મિસ્ત્રાની, સરકારના સચિવ દ્વારા નં. MNB.૫૭૫૬(vii) અન્વયે બહાર પાડવામાં આવેલ નોટિફિકેશનની નકલ	૨૬/૦૮/૧૯૫૬
૨	ગુજરાત સરકારના પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટના	૦૮/૧૨/૧૯૬૧

	અંડર સેક્રેટરી શ્રી ડી.આર. શંકર અચ્યર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ મેમોરેન્ડમ નં. WTR- ૧૦૫૮/૭૦૭૨(P)	
૩	એક્ઝિક્યુટિવ ઇજનેર, બરોડા ઇરિગેશન સર્કલ, બરોડા દ્વારા પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ (ઇરિગેશન) ના ચીફ ઇજનેરને લખવામાં આવેલ પત્ર, નં. PB/PTD/૯ ૨૧/૧૯૬૧ સાથે ઉપર દર્શાવેલ નં. ૨ ના નોટિફિકેશન સહિત ૨૧/૧૨/૧૯૬૧	૨૧/૧૨/૬૧
૪	ગુજરાત સરકારના પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ દ્વારા જનરલ મેનેજર, ગુજરાત સ્ટેટ કોઓપરેટિવ લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક લિમિટેડને બોમ્બે ઇરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નદીના નામ સાથે મોકલવામાં આવેલ પત્ર	૧૧/૦૨/૧૯૭૧
૫	વોટર રિસોર્સિસ ડિપાર્ટમેન્ટ, ગાંધીનગર અને ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર દ્વારા સંયુક્તપણે તૈયાર કરવામાં આવેલ કાળી-૧ ડેમનું સ્થાન દર્શાવતો નકશો	--

૨.૨ એવું પ્રતીત થાય છે કે સદર અરજી સી.પી.સી. ની કલમ ૧૫૧ સાથે વાંચતા ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી હતી. defendants દ્વારા સદર અરજીનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે તે દસ્તાવેજો દાવા સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હોવાથી, ત્યારબાદ તેના પર આધાર રાખવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં. તેમાં વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ટ્રાયલ કોર્ટે ખાસ કરીને મુદ્દો નં. ૨ તારવ્યો હોવા છતાં, એટલે કે, "શું વાદીઓ સાબિત કરે છે કે કાળી નદી એ બોમ્બે ઇરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નદી છે?" અને તે મુદ્દો સાબિત કરવાની જવાબદારી વાદીઓ પર રહેલી હોવા છતાં, વાદીઓએ સંપૂર્ણ બેદરકારીના કારણે કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી અને/અથવા કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી અને તેથી જ્યારે વાદીઓએ ક્લોઝિંગ પૂર્તિ (Closing Purshis) રજૂ કરી છે, ત્યારે ત્યારબાદ વાદીઓને દાવા સાથે જે દસ્તાવેજો રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા તે દસ્તાવેજ અને/અથવા દસ્તાવેજો રેકર્ડ પર રજૂ કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં. એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે વાદીઓએ અસલ દસ્તાવેજો પણ રજૂ કર્યા નથી. વાદગ્રસ્ત હુકમ દ્વારા લર્ડ ન્યાયાધીશ, કોમર્શિયલ કોર્ટ, વડોદરાએ અરજી આંક ૭૧ ને એ કારણોસર ફગાવી દીધી છે કે સદર અરજી ખૂબ જ મોડા તબક્કે દાખલ કરવામાં આવી છે; કે દસ્તાવેજોની દાવામાં અભિવાચન (plead) કરવામાં આવ્યું નથી; કે સદર દસ્તાવેજો ખરા અંકો (true copies)

છે અને અસલ નથી; કે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪ ની જોગવાઈઓ કોમર્શિયલ કોર્ટ્સને લાગુ પડશે નહીં; અને જો આ પ્રકારની અરજી મોડા તબક્કે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટ ઘડવાનો હેતુ નિષ્ફળ જશે કારણ કે આ એક્ટનો મુખ્ય હેતુ બાબતોનો ત્વરિત નિકાલ કરવાનો છે.

૨.૩ અરજી આંક ૭૧ ને નામંજૂર કરતા લર્ડ ન્યાયાધીશ, કોમર્શિયલ કોર્ટ, પડોદરા દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમથી વ્યથિત અને અસંતુષ્ટ થઈને, મૂળ વાદીઓ – સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્યોએ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાલની સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન દાખલ કરેલ છે.

૩. આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે વાસ્તવમાં, હાલની રિટ અરજી લર્ડ સિવિલ કોર્ટ – કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ સામેની છે અને માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાઓ મુજબ, લર્ડ સિવિલ કોર્ટ/કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ સામેની રિટ અરજી ફક્ત ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ જ હોઈ શકે અને તેથી હાલની રિટ અરજી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી હોય તે રીતે ગણવાની રહે છે.

જ. અરજદારો – મૂળ વાદીઓ તરફથી લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદી ઉપસ્થિત રહ્યા છે અને સામાવાળા – મૂળ defendants તરફે લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્યના અમીન ઉપસ્થિત રહ્યા છે.

પ. સામાવાળા – રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અમીન દ્વારા વડોદરાની લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા આંક ૭૧ નીચે પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ સામે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાલની રિટ અરજીની જાળવણીપાત્રતા (maintainability) અને/અથવા ધ્યાને લેવાપાત્રતા અંગે પ્રાથમિક વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો છે.

પ.૧ સામાવાળા – રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્યના અમીન દ્વારા ભારપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે વાસ્તવમાં, લર્ડ ન્યાયાધીશ, કોમર્શિયલ કોર્ટ, વડોદરા દ્વારા આંક ૭૧ નીચે પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ એ વચગાળાનો હુકમ (interlocutory order) કહી શકાય અને તેથી, કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધને ધ્યાનમાં લેતા, હાલની રિટ અરજી ધ્યાને લેવાપાત્ર નથી અને તેથી આ કોર્ટે તેને ધ્યાને લેવાની જરૂર નથી.

પ.૨ સામાવાળા – રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્યના અમીન દ્વારા કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ પર ભારપૂર્વક આધાર

રાખવામાં આવ્યો છે જે જોગવાઈ કરે છે કે કોમર્શિયલ કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રના પડકારના મુદ્દા પરના હુકમ સહિતના કોઈપણ વચગાળાના હુકમ સામે કોઈ સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશન અથવા રિટ અરજી ધ્યાને લેવામાં આવશે નહીં. તેમાં વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ નો હેતુ દરેક વચગાળાના હુકમ સામે વારંવાર સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશનો અને રિટ અરજીઓ દાખલ કરવાથી કેસ મેનેજમેન્ટ સુનાવણી માટે નિર્ધારિત સમયમોર્યો બિનઅસરકારક બનતો અટકાવવાનો છે અને કોમર્શિયલ કોર્ટની સ્થાપના કેસોનો ત્વરિત નિકાલ સુનિશ્ચિત કરવા માટે કરવામાં આવી છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેથી, કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ ને ધ્યાનમાં લેતા, હાલની રિટ અરજી કે જે વાસ્તવમાં વચગાળાના હુકમ સામે છે, તેને ધ્યાને લેવાની જરૂર નથી અને તેથી વાદીઓ જો કોઈપણ પ્રકારે વ્યથિત હોય તો લર્ડ ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ આખરી હુકમ અને ડિક્રી સામેની અપીલમાં આ પ્રકારનો મુદ્દો ઉઠાવવા માટે વાદીઓને છૂટ આપીને તેને ફગાવી દેવા વિનંતી છે.

૫.૩ તેણીની ઉપલી રજૂઆતોના સમર્થનમાં, સામાવાળા – રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્યના અમીન દ્વારા દિલ્લી હાઈકોર્ટના કેસ એચ.પી.એલ. (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ એન્ડ ઓર્સ. વિ. ક્યુ.આર.જી. એન્ટરપ્રાઇઝિસ એન્ડ અનધર માં તારીખ ૧૪.૦૨.૨૦૧૭ ના રોજ FAO (OS) (COMM) નં. ૧૨/૨૦૧૭ અને CM નં. ૧૦૦૨/2017 (પેરેગ્રાફ-૩૭) માં આપેલા ચુકાદા પર ભારપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે. તેણી દ્વારા બોમ્બે

હાઈકોર્ટના કેસ સિગમાર્ક ટેકનોલોજીસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ એન્ડ ઓર્સ. વિ. મનુગ્રહ ઇન્ડિયા લિમિટેડ એન્ડ ઓર્સ. માં તારીખ ૧૪.૦૯.૨૦૧૭ ના રોજ સૂટ નં. ૫૧૬/૨૦૧૩ માં નોટિસ ઓફ મોશન નં. ૪૯૪/૨૦૧૪ માં કોમર્શિયલ અપીલ નં. ૪૦/૨૦૧૬ માં પસાર કરાયેલ ચુકાદા (પેરેગ્રાફ-૧૭, પર અને ૫૩) પર પણ ભારપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૫.૪ સામાવાળા - રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્યના અમીન દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે અન્યથા પણ, કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, લર્ડ ન્યાયાધીશ, કોમર્શિયલ કોર્ટ, વડોદરાએ અરજી આંક ૭૧ ફગાવી દેવામાં અને આંક ૭૨ ની યાદી સાથે રજૂ કરાયેલા અમુક દસ્તાવેજો વાદીઓને રજૂ કરવાની પરવાનગી ન આપવામાં અને દાવા સાથે જે દસ્તાવેજો વાસ્તવમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા અને દાવામાં પણ અભિવાચન કરવામાં આવ્યું ન હતું તે દસ્તાવેજો પર આધાર રાખવાની વાદીઓને પરવાનગી ન આપવામાં કોઈ ભૂલ કરી નથી.

૫.૫ સામાવાળા - રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્યના અમીન દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે લર્ડ ન્યાયાધીશ દ્વારા યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યા મુજબ, સી.પી.સી. ના ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪ ની જોગવાઈઓ કોમર્શિયલ કોર્ટ્સને લાગુ પડશે નહીં અને તેથી પણ, લર્ડ

ન્યાયાધીશે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી આંક ૭૧ યોગ્ય રીતે ફગાવી દીધી છે.

પ.૬ સામાવાળા - રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અમીન દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ પણ પ્રકારે એવું ઠરાવવામાં આવે કે વચગાળાના હુકમો સામે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીઓને કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ લાગુ પડશે નહીં, તો તે સંજોગોમાં, હાઈકોર્ટ સમક્ષ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજીઓનો પૂર આવશે (flood-gate) અને તે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટના સર્જનના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યને નિષ્ફળ બનાવી શકે છે અને તે વાણિજ્યિક વિવાદોના ત્વરિત નિકાલના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેથી પણ, હાલની રિટ અરજી ધ્યાને લેવામાં ન આવે.

પ.૭ સામાવાળા - રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અર્ચના અમીન દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે જો હાલની રિટ અરજી ધ્યાને લેવામાં ન આવે અને આ તબક્કે વાદગ્રસ્ત કોમર્શિયલ કોર્ટના હુકમમાં દખલ કરવામાં ન આવે, તો તે સંજોગોમાં પણ, મૂળ વાદીઓ બિન-નિરાધાર (remediless) બનશે નહીં કારણ કે આખરી ચુકાદો અને ડિકી સામે અપેલાઉટ કોર્ટ સમક્ષ આ પ્રકારનો મુદ્દો ઉઠાવવા માટે વાદીઓ માટે હંમેશાં છૂટ રહેશે.

૫.૮ સામાવાળા – રેલવે સત્તાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ સુશ્રી અમીન દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે અન્યથા પણ, અરજી મોડા તબક્કે રજૂ કરવામાં આવી હોવાથી અને વાદીઓ દ્વારા કલોઝિંગ પૂર્તિ રજૂ કર્યા પછી અને પક્ષકારોએ પુરાવાઓ પણ પૂર્ણ કર્યા પછી અને રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો અસલ નકલો ન હોઈ પરંતુ ખરા અંકો હોવાથી, લર્ડ ન્યાયાધીશે સદર અરજી યોગ્ય રીતે ફગાવી દીધી છે અને યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું છે કે જો આ તબક્કે આવી અરજી મંજૂર કરવામાં આવે, તો તે સંજોગોમાં કોમર્શિયલ કોર્ટ્સની સ્થાપનાનો હેતુ અને ઉદ્દેશ્ય નિષ્ફળ જશે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેથી પણ, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ ની સત્તાની રૂએ આ કોર્ટ દ્વારા લર્ડ ન્યાયાધીશના વાદગ્રસ્ત હુકમમાં દખલ કરવાની જરૂર નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે સદર રજૂઆત વૈકલ્પિક રજૂઆત તરીકે અને defendants ના એ હકો અને દલીલોને બાજુ પર રાખ્યા વગર કરવામાં આવી છે કે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળના પ્રતિબંધને ધ્યાનમાં લેતા, હાલની રિટ અરજી ધ્યાને લેવાની જરૂર નથી.

૬. મૂળ defendants તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા ઉપરોક્ત વાંધાઓના સંદર્ભમાં, મૂળ વાદીઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે વાસ્તવમાં, કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળનો પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીઓને લાગુ પડશે નહીં.

૬.૧ લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદી દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળનો પ્રતિબંધ કોમર્શિયલ કોર્સ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વચગાળાના હુકમો સામેની રિવિઝન એપિલિકેશન / રિવિઝન અરજીઓની ધ્યાને લેવાપાત્રતા સામે જ લાગુ થશે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજી વિશે કંઈ જાણાવતી નથી. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ ઉપાય એ ભારતના બંધારણ હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલ બંધારણીય અધિકાર છે અને તેથી કોઈપણ કાયદા દ્વારા અને/અથવા વિશેષ કાયદા દ્વારા અને/અથવા કોઈપણ કાયદાકીય જોગવાઈ દ્વારા તેને છીનવી શકાય નહીં.

૬.૨ અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદી આપણને કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટ જેવા કાયદા ઘડવાની ભલામણ કરતી વખતે ભારતના લો કમિશનની ભલામણો તરફ, ખાસ કરીને પેરેગ્રાફ ૩.૨૩.૨, ૩.૨૪.૬ અને ૩.૨૪.૭ અને પેરેગ્રાફ ૪.૩(ક)(xvii) અને (xviii) તરફ દોરી ગયા છે, જે તેમના એ સમર્થનમાં છે કે જ્યારે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ માં "રિવિઝન એપિલિકેશન" અથવા "અરજી (petition)" નો ઉલ્લેખ હોય, ત્યારે તેનો અર્થ "સિવિલ રિવિઝન એપિલિકેશન" અથવા "સિવિલ રિવિઝન પિટિશન"

એવો કરી શકાય અને તેનો અર્થ 'રિટ અરજી (petition)' એવો કરવામાં ન આવે.

૬.૩ લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી ત્રિવેદીએ વધુમાં રજૂ કર્યું છે કે ઘણી હાઈકોર્ટોમાં અલગ-અલગ નામકરણો (nomenclatures) છે અને ઘણી હાઈકોર્ટોમાં સિવિલ રિવિઝન એપિલકેશનોને સિવિલ રિવિઝન પિટિશન્સ તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે. ઉપરોક્ત બાબત માટે, લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી ત્રિવેદીએ મદ્રાસ હાઈકોર્ટના સ્ટેન્ડિંગ ઓર્ડર્સ પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧૫ હેઠળની સિવિલ રિવિઝનને સિવિલ રિવિઝન પિટિશન તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેથી, કલમ ૮ માં વિધાનમંડળે "સિવિલ રિવિઝન એપિલકેશન અથવા પિટિશન" શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે વપરાયેલા શબ્દો "ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજી" નથી. વાદીઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂઆત કરી છે કે જો defendants ની આ રજૂઆત કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજી પણ કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ મુજબ પ્રતિબંધિત છે, તો તે સંજોગોમાં, આ પ્રકારની જોગવાઈ પણ બંધારણ વિરુદ્ધ (ultra vires) કહી શકાય. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ કોર્ટની સત્તા અક્ષત રહે છે અને કોઈપણ કાયદાકીય જોગવાઈઓ દ્વારા આવી સત્તાને અસર થઈ શકે નહીં. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે

કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ માં જોગવાઈ છે કે હાઈકોર્ટના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રમાં આવેલી તમામ કોર્ટો અને ટ્રિબ્યુનલો હાઈકોર્ટના અંકુશ (superintendence) હેઠળ છે.

૬.૪ લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદી દ્વારા વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અનેક ચુકાદાઓમાં અને ખાસ કરીને (૧૯૯૭) ૩ એસ.સી.સી. ૨૬૧ માં reported એલ. ચન્દ્રા કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ. ના કેસમાં અવલોકન કર્યા મુજબ, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટોને અને અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટને આપવામાં આવેલ અધિકારક્ષેત્ર એ બંધારણના ઉદ્દેશન ન થઈ શકે તેવા મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે.

૬.૫ ઉપરોક્ત રજૂઆતો કરતી વખતે, અને નીચેના ચુકાદાઓ પર વધુ આધાર રાખતા, લર્ડ એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદી દ્વારા ભારપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીઓને અસર કરતી નથી અને તેથી વચગાળાના હુકમ સામે સિવિલ રિવિઝન એપિલેકેશન અથવા પિટિશનની ધ્યાને લેવાપાત્રતા સામે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજી/અરજીઓને લાગુ પડશે નહીં:—

(i) સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચન્દર રાય એન્ડ ઓર્સ., (૨૦૦૩) ૬ એસ.સી.સી.

૬૭૫

(ii) શાલિની શ્યામ શેટ્ટી એન્ડ અનધર વિ. રાજેન્દ્ર શંકર પાટીલ, (૨૦૧૦) ૮

એસ.સી.સી. ૩૨૯

(iii) કેપુસરૂ ફિરોઝશાહ ડોક્ટર વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૫

બોમ્બે ૨૨૦

(iv) સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વગેરે વિ. વખાતસિંહજી વાજેસિંહજી વાઘેલા (મૃત્યુ

પામેલ) તેમના લીગલ રેપ્રેઝન્ટેટિવ્સ એન્ડ ઓર્સ. વગેરે, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૮

એસ.સી. ૧૪૮૧

(v) કે. કમ્પડાસન વિ. અજોય ખોસ એન્ડ ઓર્સ., (૨૦૦૯) ૭ એસ.સી.સી.

૧.

૭. સંબંધિત પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ કાઉન્સિલની વિસ્તૃત સુનાવણી સાંભળવામાં આવી.

૮. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાલની રિટ અરજીની ધ્યાને લેવાપાત્રતા પર પ્રતિવાદીઓ તરફથી પ્રાથમિક વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો છે.

૮.૧ પ્રતિવાદીઓ તરફથી એવો કેસ છે કે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધને ધ્યાનમાં લેતા, હાલની રિટ અરજી ધ્યાને લેવામાં આવશે

નહીં. તેથી, આ કોર્ટની વિચારણા માટે જે પહેલો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે તે એ છે કે શું કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીને લાગુ પડશે કે કેમ? આ કોર્ટની વિચારણા માટે જે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે તે એ છે કે શું કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટની સત્તાઓને અસર કરે છે કે કેમ?

૮.૨ ઉપરોક્ત પ્રશ્નોની વિચારણા કરતી વખતે, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટની સત્તાઓ અંગેના માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના કેટલાક ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ અને વિચારણા કરવાની જરૂર છે.

૮.૩ એલ. ચન્દ્રા કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે ખાસ કરીને એવું ઠરાવ્યું છે કે હાઇકોર્ટોના સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રમાં આવતી તમામ કોર્ટો અને ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણયો પર ન્યાયિક અંકુશ (superintendence) ચલાવવા માટે હાઇકોર્ટોમાં નિહિત સત્તા એ પણ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વધુમાં એવું અવલોકન અને તારણ કાઢવામાં આવ્યું છે કે ન્યાયિક પુનરાવલોકનની સત્તાના સંદર્ભમાં, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટોનું અધિકારક્ષેત્ર સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખી શકાતું નથી. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષના કેસમાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણય સામે

ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળની રિટ અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા અંગે વિચારણા કરી રહી હતી અને તમામ ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણયો સામે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટમાં સીધી અપીલોની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. તેના પર, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે એવું અવલોકન કર્યું કે ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણયો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટોના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને આધીન છે અને તેણે એવું અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું કે વ્યથિત પક્ષકાર ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટનો આશરો લેવા હકદાર બનશે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટોની સત્તાઓ પર માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટનું સંબંધિત અવલોકન અને ચર્ચા એલ. ચન્દ્રા કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં પેરેગ્રાફ ૭૯, ૮૦ અને ૮૨ માં છે.

૮.૪ સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચન્દર રાય એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્ર પર સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧૫ માં થયેલા સુધારાની અસર અંગે વિચારણા કરવાની તક મળી હતી અને માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે કે સુધારો એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રને કોઈપણ રીતે અસર કરી શકે નહીં અને કરતો નથી. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ગૌણ કોર્ટનો નિર્ણય બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટનો

દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને આધીન રહેશે. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં, વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ એ મૂળભૂત માળખાનો ભાગ હોવાથી, તેમાં બંધારણીય સુધારા દ્વારા પણ ચેડાં કરી શકાતા નથી, ધારાસભાના કાયદાની તો વાત જ બાજુ પર રહી. એવું અવલોકન અને તારણ કાઢવામાં આવ્યું છે કે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧૫ માં સુધારો હોવા છતાં, વ્યથિત પક્ષકાર સર્ટિઓરારીની આવી રિટ માંગી શકે છે અથવા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬/૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અંકુશની સત્તાઓનો આશરો લઈ શકે છે. પેરેગ્રાફ ૨૯ થી ૩૯ માં, સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચન્દર રાય એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે:

"૨૯. એલ. ચન્દ્રા કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ., (૧૯૯૭) ૩ એસ.સી.સી. ૨૬૧ માં બંધારણીય બેન્ચે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલ ન્યાયિક પુનરાવલોકનની સત્તાના સ્વરૂપ અને અનુચ્છેદ ૨૨૭ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલ અંકુશની સત્તા અંગે ચર્ચા કરી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ સુપ્રીમ કોર્ટને અને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટોને આપવામાં આવેલ અધિકારક્ષેત્ર એ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ છે, જે તેની અભિન્ન અને આવશ્યક વિશેષતા બનાવે છે, કે જેમાં બંધારણીય સુધારા દ્વારા પણ ચેડાં કરી શકાતા નથી, સંસદીય કાયદાની તો વાત જ બાજુ પર રહી. દિલ્લી હાઈકોર્ટ

(દલવીર ભંડારી અને એચ.આર. મલ્હોત્રા, જેજે.) દ્વારા ૧ એપ્રિલ, ૨૦૦૩ ના રોજ ક્રિમિનલ રિટ પિટિશન નં. ૭૫૮, ૮૧૭ અને ૧૨૮૫ ઓફ ૨૦૦૨, ગોવિંદ વિ. સ્ટેટ (ગવર્મેન્ટ ઓફ એન.સી.ટી. ઓફ દિલ્હી) માં (૨૦૦૩) ૬ આઈ.એલ.ડી. ૪૬૮ તરીકે અહેવાલ થયેલ તાજેતરનો ડિવિઝન બેન્ચનો નિર્ણય આ કોર્ટના લગભગ તમામ અગ્રણી નિર્ણયો સહિત નિર્ણીત કેસોનું ઊંડાણપૂર્વક સર્વેક્ષણ કરે છે અને ઠરાવે છે – "બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તાને ન્યાયિક ઉચ્ચારણ દ્વારા અથવા કાયદાકીય ઘડતર દ્વારા અથવા તો બંધારણના સુધારા દ્વારા પણ ઘટાડી શકાતી નથી, રદ કરી શકાતી નથી, સંકુચિત કરી શકાતી નથી, નાબૂદ કરી શકાતી નથી, મંદ કરી શકાતી નથી અથવા છીનવી શકાતી નથી. ન્યાયિક પુનરાવલોકનની સત્તા એ મૂળભૂત માળખાનો અંતર્ગત ભાગ છે અને બંધારણના મૂળભૂત માળખાને અસર કર્યા વિના તેને નાબૂદ કરી શકાતી નથી." હાથ પરના મુદ્દાને લગતા બંધારણીય અને કાનૂની સિદ્ધાંતોના સારને હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા યોગ્ય રીતે સારાંશ આપવામાં આવ્યો છે અને અમે તેની મંજૂરી નોંધીએ છીએ.

૩૦. હાઈકોર્ટો દ્વારા આપવામાં આવેલા અને ન્યાયિક આર્કાઈવ્ઝની શોભા વધારતા બે સીમાચિહ્નરૂપ નિર્ણયોને યાદ કરવા રસપ્રદ છે. બાલકrishna હરિ ફંસલકર વિ. સમ્રાટ, એ.આઈ.આર. ૧૮૩૩ બોમ્બે ૧ માં સ્પેશિયલ બેન્ચ સમક્ષ એ પ્રશ્ન ઉભો થયો હતો કે શું ગવર્નર-જનરલ દ્વારા કાયદો ઘડવાની તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સરકારી ભારત અધિનિયમ ૧૮૧૫ ની કલમ ૧૦૭ દ્વારા

હાઈકોર્ટને આપવામાં આવેલ અંકુશની સત્તાને નિયંત્રિત કરી શકાય છે કે કેમ. આ પ્રસંગ કટોકટી સત્તા અધિનિયમ, ૧૯૩૨ હેઠળ સ્થપાયેલી મેજિસ્ટ્રેટોની કોર્ટો પર હાઈકોર્ટ દ્વારા તેની અંકુશની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા સામે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રતિકારને કારણે ઊભો થયો હતો. મુખ્ય ન્યાયાધીશ બ્યુમોન્ટે એવું ઠરાવ્યું હતું કે જો રિવિઝનની સત્તા છીનવી લેવામાં આવે તો પણ, વટહુકમ દ્વારા રચિત કોર્ટો પર અંકુશની સત્તા હજી પણ ઉપલબ્ધ હતી. ગવર્નર-જનરલ ઇમ્પિરિયલ સંસદના અધિનિયમ દ્વારા હાઈકોર્ટને આપવામાં આવેલી સત્તાઓને નિયંત્રિત કરી શકતા નથી. જો કે, અંકુશની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે પાળવાની કાળજી અને સાવચેતી વિશે વાત કરતા, જે હાઈકોર્ટ પાસે છે, લર્ડ ચીફ જસ્ટીસે એવું ઠરાવ્યું કે અંકુશની સત્તા એ અપીલની સુનાવણી જેવી નથી. અંકુશની સત્તા હેઠળ ગેરકાયદેસર દોષિત ઠરાવ રદ કરવામાં આવી શકે છે પરંતુ "આપણે ન્યાયિક આધારો પર આપણા વિવેકાભાસનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ, અને જો ન્યાયની બાબતો તેની માંગ કરતી હોય તો જ દખલ કરવી જોઈએ."

૩૧. મન્મથ નાથ બિસ્વાસ વિ. સમ્રાટ (૧૯૩૨-૩૩) ૩૭ સી.ડબલ્યુ.એન. ૨૦૧ માં અપીલનો અધિકાર વ્યતીત થવા દેવા છતાં અંકુશની સત્તા હેઠળ હાઈકોર્ટની ચકાસણી માટે કોઈ કાનૂની કારણ વગરનો અને કાયદામાં ટકી શકે તેમ ન હોય તેવો દોષિત ઠરાવ આવ્યો હતો. અંકુશની સત્તાના સ્વરૂપ વિશે વાત કરતા, ચીફ જસ્ટીસ રેન્કીન દ્વારા બોલતી ડિવિઝન બેન્ચે એવું ઠરાવ્યું હતું કે સરકારી ભારત અધિનિયમ, ૧૯૧૫ ની કલમ ૧૦૭ હેઠળ હાઈકોર્ટમાં નિહિત

અંકુશની સત્તા એ ચોક્કસ નિર્ણયોની મુશ્કેલી દૂર કરવા માટે ઉપયોગમાં લેવાતી મર્યાદા વગરની સત્તા નથી. અંકુશની સત્તા એ જાણીતી અને સુપ્રતિષ્ઠિત સ્વરૂપની સત્તા છે અને તેનો ઉપયોગ તે ન્યાયિક સિદ્ધાંતો પર થવો જોઈએ જે તેને તેનું સ્વરૂપ આપે છે. કાયદાના મુદ્દા પર માત્ર ગેરસમજ કે હકીકતો પર ખોટો નિર્ણય કે કોર્ટ દ્વારા તેના ચુકાદામાં અપરાધના દરેક તત્વનો ઉલ્લેખ કરવામાં નિષ્ફળતા, અંકુશની સત્તાના ઉપયોગમાં મેજિસ્ટ્રેટના હુકમમાં દખલ કરવાની મંજૂરી આપશે નહીં પરંતુ હાઈકોર્ટ જોઈ શકે છે અને જોઈવું જોઈએ કે કાનૂની કારણ વગર કોઈ વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવામાં ન આવે. અધિકારક્ષેત્રની ખામી અથવા ફરિયાદીની છેતરપિંડી અથવા ભારતીય પ્રથામાં સમજાય મુજબ "કાર્યવાહીના મોં પર" ત્રુટિ, અંકુશની સત્તાના ઉપયોગ માટેનો આધાર પૂરો પાડે છે. જો કે, કેસોની બે શ્રેણી વચ્ચેની રેખા સ્પષ્ટ અને સીધી રાખવી જ જોઈએ. સામાન્ય શબ્દોમાં, હાઈકોર્ટની અંકુશની સત્તા એ ગૌણ કોર્ટોને તેમની સત્તાની મર્યાદામાં રાખવાની, તેઓ તેમની ફરજ જે માંગે છે તે કરે છે અને તેઓ તેને કાનૂની રીતે કરે છે તેની ખાતરી કરવાની સત્તા છે.

૩૨. નિષ્કર્ષણ યોગ્ય સિદ્ધાંતો, જેમ કે તેઓ સારી રીતે સ્થપાયેલા છે, તે તાજેતરમાં ન્યૂ દિલ્હીના સ્પેશિયલ સેલ દ્વારા સ્ટેટ વિ. નવજોત સંધુ અફશાન ગુરુ એન્ડ ઓર્સ., જે.ટી. ૨૦૦૩ (૪) એસ.સી. ૬૦૫, પેરા ૨૮ માં આ કોર્ટની બે-ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા સારી રીતે સારાંશ આપવામાં આવ્યા છે અને જણાવવામાં આવ્યા છે. આ કોર્ટે ઠરાવ્યું:

- (૧) અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળનું અધિકારક્ષેત્ર રાજ્ય વિધાનમંડળના કોઈપણ અધિનિયમ દ્વારા મર્યાદિત અથવા મર્યાદિત કરી શકાતું નથી;
- (૨) દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર વ્યાપક છે અને ન્યાયના હેતુઓને પૂર્ણ કરવા માટે ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે, વચગાળાના હુકમમાં પણ દખલ કરી શકાય છે;
- (૩) સત્તાનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક, માત્ર ગૌણ કોર્ટો અને ટ્રિબ્યુનલોને કાયદાનું પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવા માટે તેમની સત્તાની મર્યાદામાં ખસેડવા માટે જ થવો જોઈએ. આ સત્તા માત્ર ભૂલોને સુધારવા માટે ઉપયોગમાં લેવા માટે ઉપલબ્ધ નથી (ભલે તે હકીકતો પર હોય કે કાયદાઓ પર હોય) અને "છદ્મ વેશમાં અપીલના ચોગાના તરીકે" પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાતી નથી.

૩૩. શિવ શક્તિ કો-ઓપ. હાઉસિંગ સોસાયટી, નાગપુર વિ. એમ/એસ. સ્વરાજ ડેવલપર્સ એન્ડ ઓર્સ., (૨૦૦૩) ૪ સ્કેલ ૨૪૧ માં, આ કોર્ટની અન્ય બે-ન્યાયાધીશોની બેન્ચે સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧૫ સાથે વહીવટ કર્યો. કોર્ટે તેના ચુકાદાના અંતે પક્ષકાર માટે લર્ડ કાઉન્સિલની રજૂઆત નોંધી કે જો રિવિઝનલ અરજીઓ જાળવણીપાત્ર નથી તેવું ઠરાવવામાં આવે તો પણ, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ પડકાર ફેંકવા પર કોઈ પ્રતિબંધ હોવો જોઈએ નહીં જેના માટે તક આપવાની વિનંતી કરવામાં આવી હતી. કોર્ટે અવલોકન કર્યું, - "જો કોઈપણ પક્ષકાર માટે કોઈ ઉપાય ઉપલબ્ધ હોય, તો તે મેળવવા માટે કોઈ સ્વતંત્રતા આપવાની જરૂર નથી."

૩૪. અમારું મંતવ્ય છે કે હાઈકોર્ટના રિવિઝનલ અધિકારક્ષેત્રનું સંકોચન એ સિવિલ કોર્ટને સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવાની હાઈકોર્ટના બંધારણીય અધિકારક્ષેત્રને દૂર કરતું નથી અને દૂર કરી શક્યું ન હોત તેમજ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટને આપવામાં આવેલ અંકુશની સત્તા પણ દૂર કરવામાં આવતી નથી કે સંકુચિત કરવામાં આવતી નથી. આ સત્તા સી.પી.સી. ની કલમ ૧૧૫ માં સુધારાથી અબાધિત અસ્તિત્વ ધરાવે છે, અને સ્વનિગ્રહ અને પ્રથાના નિયમોને આધીન ઉપયોગમાં લેવા માટે ઉપલબ્ધ છે જે સારી રીતે સ્થપાયેલા છે.

૩૫. અમે પ્રતિવાદીના લર્ડ કાઉન્સિલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ અને હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત હુકમમાં સંદર્ભિત ગંગા શરણના કેસમાં ઈલાહાબાદ હાઈકોર્ટના ફૂલ બેન્ચના નિર્ણયની કાળજીપૂર્વક ચકાસણી કરી છે. અમને નથી લાગતું કે ફૂલ બેન્ચના નિર્ણયને યોગ્ય રીતે વાંચવામાં આવ્યો છે. તેના બદલે, પેરા ૧૧ દ્વારા, ફૂલ બેન્ચે પોતે એવું ઠરાવ્યું છે કે જ્યાં સિવિલ કોર્ટનો હુકમ કાયદાની પ્રત્યક્ષ ભૂલથી પીડિત હોય અને વધુમાં વ્યથિત પક્ષકારને સ્પષ્ટ અન્યાય કરતો હોય ત્યારે તે સર્ટિઓરારીની રિટને આધીન થઈ શકે છે. ફૂલ બેન્ચે ઉમેર્યું કે સિવિલ દાવામાં પસાર કરાયેલ દરેક વચગાળાનો હુકમ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ સમીક્ષાને આધીન નથી પરંતુ જો વાદગ્રસ્ત હુકમથી એવું જણાય કે કાયદાના મૂળભૂત સિદ્ધાંતનું ઉલ્લંઘન થયું છે અને વધુમાં આ પ્રકારનો હુકમ વ્યથિત પક્ષકારને નોંધપાત્ર અન્યાય કરે છે તો સર્ટિઓરારીની રિટ જારી

કરવાનું હાઇકોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર અટકતું નથી. જો કે, ફૂલ બેન્ચના ચુકાદામાં નીચેનું વાક્ય આવે છે:—

"જ્યાં એક વ્યથિત પક્ષકાર ખાનગી વ્યક્તિ કે જે લોક ફરજ બજાવવાની કાનૂની ફરજ પર નથી તેને ઇન્જન્ક્શન જારી કરવાનો ઇનકાર કરતા સિવિલ દાવામાં પસાર કરાયેલા હુકમ સામે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઇકોર્ટનો આશરો લે છે અથવા ઇન્જન્ક્શનનો હુકમ રદ કરે છે, ત્યારે મુખ્ય રાહત ખાનગી વ્યક્તિને રિટ ઓફ મેન્ડામસ જારી કરવાની છે અને બંધારણના આર્ટિકલ ૨૨૬ હેઠળ આવી રિટ પિટિશન જાળવણીપાત્ર રહેશે નહીં."

૩૬. એવું લાગે છે કે હાઇકોર્ટે અહીં વાદગ્રસ્ત તેના નિર્ણયમાં ઉપરોક્ત ટાંકેલા ફક્રામાંથી એવો છાપ બનાવ્યો કે ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ અપેલાઉટ કોર્ટ બંને હાઇકોર્ટના તાબા હેઠળ હોવા છતાં ઇન્જન્ક્શન જારી કરવાની પ્રાર્થના ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી છે અને વિવાદ બે ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચે છે, હાઇકોર્ટ દ્વારા ઇન્જન્ક્શન જારી કરવું એ ખાનગી પક્ષકાર સામે મેન્ડામસ જારી કરવા સમાન છે જે કાયદામાં અનુસરેલું નથી.

૩૭. ગંગા શરણના કેસમાંથી ઉપરોક્ત ટાંકેલું વાક્ય સંદર્ભથી બહાર કાઢીને વાંચી શકાતું નથી. ફૂલ બેન્ચે ફક્ત એટલું જ કહ્યું છે કે ઇન્જન્ક્શનનો હુકમ જારી કરવાનો ઇનકાર કરતા નીચેની કોર્ટના નિર્ણય પર સર્ટિઓરારી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, હાઇકોર્ટ, સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરતી વખતે, ખાનગી

પક્ષકાર સામે મેન્ડામસ પણ જારી કરશે નહીં. ફૂલ બેન્ચ દ્વારા બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી. આ ચુકાદામાં અગાઉ અમે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને અનુચ્છેદ ૨૨૭ વચ્ચેનો તફાવત પહેલેથી જ નિર્દેશિત કર્યો છે અને અમારે તેનું પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી. આ સંદર્ભમાં, આપણે ટી.સી. બસપ્પા વિ. ટી. નાગપ્પા અને અન્ય, (૧૯૫૫) ૧ એસ.સી.આર. ૨૫૦ અને પ્રોવિન્સ ઓફ બોમ્બે વિ. ખુશલદાસ એસ. અડવાણી (મૃત્યુ પામેલ) એલ.આર. દ્વારા, ૧૯૫૦ એસ.સી.આર. ૬૨૧ માં બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણય તેમજ દ્વારકા નાથ વિ. ઇન્કમ-ટેક્સ ઓફિસર, સ્પેશિયલ સર્કલ, ડી વોર્ડ, કાનપુર અને અન્ય, (૧૯૬૫) ૩ એસ.સી.આર. ૫૩૬ માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણયને ટાંકી શકીએ છીએ, જેમણે કાયદો હંમેશાં રહ્યો છે તેમ, કોઈપણ અનિશ્ચિતતા વગર એવું ઠરાવ્યું છે કે સર્ટિઓરારીની રિટ એ પ્રશ્નોના નિવારણની સત્તાથી સજ્જ અને ન્યાયિક રીતે કાર્ય કરવા માટે બંધાયેલા ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સંસ્થાના કૃત્યો અથવા કાર્યવાહી સામે જારી કરવામાં આવે છે. તેથી અમારું મંતવ્ય છે કે સર્ટિઓરારીની રિટ એ ગૌણ કોર્ટના કૃત્ય, હુકમ અથવા કાર્યવાહી સામે નિર્દેશિત છે, તે લિસ (વિવાદ) બે ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચે હોય તો પણ જારી થઈ શકે છે.

૩૮. આ પ્રકારની બાબતો વારંવાર હાઈકોર્ટો સમક્ષ ઊભી થાય છે. પુનરાવર્તનના જોખમે પણ અમે આપણા નિષ્કર્ષોને ટૂંકસારમાં સારાંશ આપીએ છીએ અને તેને નીચે મુજબ જણાવીએ છીએ:—

(૧) સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૧૫ માં ૧-૭-૨૦૦૨ ની અસરથી એક્ટ નં. ૪૬ ઓફ ૧૯૯૯ દ્વારા કરાયેલ સુધારો એ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને કોઈપણ રીતે અસર કરી શકતો નથી અને કરતો નથી.

(૨) હાઇકોર્ટના તાબા હેઠળની કોર્ટો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમો, જેની સામે સી.પી.સી. સુધારા એક્ટ નં. ૪૬ ઓફ ૧૯૯૯ દ્વારા રિવિઝનનો ઉપાય બાકાત રાખવામાં આવ્યો છે, તે હાઇકોર્ટના સર્ટિઓરારી અને દેખરેખના અધિકારક્ષેત્ર સામે પડકારવા માટે ખુલ્લા છે અને તેના અધીન રહેવાનું ચાલુ રાખે છે.

(૩) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ સર્ટિઓરારી, અધિકારક્ષેત્રની કુલ ભૂલોને સુધારવા માટે જારી કરવામાં આવે છે, એટલે કે, જ્યારે ગૌણ કોર્ટે (i) જ્યાં કોઈ અધિકારક્ષેત્ર અસ્તિત્વમાં નથી ત્યાં અધિકારક્ષેત્ર ધારીને અધિકારક્ષેત્ર વગર, અથવા (ii) અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરીને અથવા પાર કરીને તેના અધિકારક્ષેત્રની બહાર જઈને, અથવા (iii) કાયદા અથવા પ્રક્રિયાના નિયમોની સ્પષ્ટ અવગણના કરીને અથવા જ્યાં કોઈ પ્રક્રિયા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી નથી ત્યાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ઉલ્લંઘનમાં કાર્ય કરીને, અને જેનાથી ન્યાયની નિષ્ફળતા સર્જીને કાર્ય કર્યું હોવાનું જણાય છે.

(૪) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર ગૌણ કોર્ટોને તેમની અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં રાખવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. જ્યારે ગૌણ

કોર્ટે એવું અધિકારક્ષેત્ર ધાર્યું હોય જે તેની પાસે નથી અથવા જે અધિકારક્ષેત્ર તેની પાસે છે તેનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોય અથવા અધિકારક્ષેત્ર ઉપલબ્ધ હોવા છતાં કોર્ટ દ્વારા કાયદા દ્વારા પરવાનગી ન હોય તે રીતે ઉપયોગમાં લેવામાં આવી રહ્યો હોય અને તેનાથી ન્યાયની નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય સર્જાયો હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટ તેના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે આગળ આવી શકે છે.

(પ) ભલે તે સર્ટિઓરારીની રિટ હોય કે દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ હોય, જ્યાં સુધી નીચેની જરૂરિયાતો સંતોષવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ફક્ત હકીકત અથવા કાયદાની ભૂલોને સુધારવા માટે કોઈ ઉપલબ્ધ નથી: (i) ભૂલ કાર્યવાહીના મોં પર સ્પષ્ટ અને પ્રત્યક્ષ હોય જેમ કે જ્યારે તે કાયદાની જોગવાઈઓની સ્પષ્ટ અજ્ઞાનતા અથવા સંપૂર્ણ અવગણના પર આધારિત હોય, અને (ii) તેનાથી ગંભીર અન્યાય અથવા ન્યાયની કુલ નિષ્ફળતા સર્જાઈ હોય.

(ડ) પ્રત્યક્ષ ત્રુટિ (patent error) એ એવી ત્રુટિ છે જે સ્વયંસિદ્ધ છે, એટલે કે, જેને કોઈપણ લાંબી કે જટિલ દલીલ કે તર્કની લાંબી પ્રક્રિયામાં સામેલ થયા વિના સમજી કે પ્રદર્શિત કરી શકાય છે. જ્યાં બે અનુમાનો વ્યાજબી રીતે શક્ય હોય અને ગૌણ કોર્ટે એક દ્રષ્ટિકોણ લેવાનું પસંદ કર્યું હોય ત્યાં ભૂલને કુલ કે પ્રત્યક્ષ કહી શકાતી નથી.

(ઢ) સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવાની સત્તા અને દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર સાવચેતીપૂર્વક અને માત્ર યોગ્ય કેસોમાં જ ઉપયોગમાં લેવાના છે જ્યાં હાઈકોર્ટનો

ન્યાયિક અંતરાત્મા ન્યાયની કુલ નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય ન સર્જાય તે માટે કાર્ય કરવાનો નિર્દેશ આપે છે. જ્યારે ગૌણ કોર્ટમાં કોઈપણ દાવો અથવા કાર્યવાહીની લંબાઈ દરમિયાન ઉપરોક્ત બે અધિકારક્ષેત્રમાંથી કોઈપણનો આશરો લેવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે ત્યારે કાળજી, સાવચેતી અને સતર્કતા રાખવાની જરૂર છે અને સુધારણાની જરૂર હોવા છતાં ભૂલ અપીલ અથવા તેમાં પસંદ કરાયેલ રિવિઝનમાં કાર્યવાહીના અંતે સુધારવા માટે સક્ષમ છે અને હાઈકોર્ટના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને આહ્વાન કરતી અરજીને મંજૂર કરવાથી દાવાની અથવા કાર્યવાહીના સરળ પ્રવાહ અને/અથવા વહેલા નિકાલમાં અવરોધ ઊભો થશે. હાઈકોર્ટ એવા કિસ્સામાં દખલ કરવા માટે પ્રેરિત અનુભવી શકે છે જ્યાં ભૂલ એવી હોય છે કે, જો તે જ ક્ષણે સુધારવામાં ન આવે તો, તે પછીના તબક્કે સુધારવા માટે અસમર્થ બની શકે છે અને દખલ કરવાનો ઇનકાર કરવાથી ન્યાયનું વિડંબના પરિણામશે અથવા જ્યાં આ પ્રકારનો ઇનકાર લિસને લંબાવવા માટે પરિણમશે.

(૮) સર્ટિઓરારી અથવા દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ પોતાને અપીલ કોર્ટમાં રૂપાંતરિત કરશે નહીં અને પુનઃ-મૂલવણી અથવા પુનઃ-મૂલ્યાંકનમાં સામેલ થશે નહીં અથવા અનુમાનો દોરવામાં ભૂલો સુધારશે નહીં અથવા માત્ર ઔપચારિક અથવા તકનીકી સ્વભાવની ભૂલો સુધારશે નહીં.

(૯) વ્યવહારમાં, સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવા માટેનું અધિકારક્ષેત્ર અને દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટે બોલાવતા પરિમાણો લગભગ સમાન છે

અને અંગ્રેજી કોર્ટોથી વિપરીત ભારતમાં હાઈકોર્ટો દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા અધિકારક્ષેત્રની પહોળાઈએ બંને અધિકારક્ષેત્રો વચ્ચેનો તફાવત લગભગ નાબૂદ કર્યો છે. સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવા માટેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે હાઈકોર્ટ ગૌણ કોર્ટોના કૃત્ય, હુકમ અથવા કાર્યવાહીને રદ કરી શકે છે અથવા બાજુ પર મૂકી શકે છે પરંતુ તેના સ્થાને પોતાનો નિર્ણય બદલી શકતી નથી. દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ માત્ર ગૌણ કોર્ટને તે પછી અથવા નવેસરથી કેવી રીતે કાર્ય કરશે અથવા આગળ વધશે તે અંગે માર્ગદર્શન આપવા માટે યોગ્ય દિશાનિર્દેશો આપી શકતી નથી, હાઈકોર્ટો યોગ્ય કેસોમાં કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં કોર્ટે બનાવવો જોઈતો હતો તેવો ગૌણ કોર્ટના હુકમના અતિશય ક્રમમાં અથવા અવેજીમાં પોતે જ હુકમ કરી શકે છે."

૮.૫ શાલિની શ્યામ શેટ્ટી એન્ડ અનધર વિ. રાજેન્દ્ર શંકર પાટીલ, (૨૦૧૦) ૮ એસ.સી.સી. ૩૨૯ ના કેસમાં, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની અંકુશની સત્તાના ઇતિહાસને ધ્યાનમાં લીધા પછી અને આ મુદ્દા પર માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના વિવિધ નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વગેરે વિ. વખાતસિંહજી વાજેસિંહજી વાઘેલા (મૃત્યુ પામેલ) તેમના લીગલ રેપ્રેઝન્ટેટિવ્સ એન્ડ ઓર્સ. વગેરે (સૂપ્રા) ના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણય સહિત અને અમદાવાદ મેન્યુફેક્ચરિંગ એન્ડ કેલિકો પ્રિન્ટિંગ કો. લિમિટેડ વિ. રામ તાહેલ રામનાંદ, (૧૯૭૨) ૧ એસ.સી.સી. ૮૯૮ અને સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચન્દર રાય એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના

નિર્ણયોને પણ ધ્યાનમાં લીધા પછી, આખરે, પેરેગ્રાફ-૪૯ માં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું, ઠરાવ્યું અને નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે:

"૪૯. આ કોર્ટના ઉપરોક્ત નિર્ણયોના વિશ્લેષણ પર, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ પર નીચેના સિદ્ધાંતો ઘડી શકાય છે:

(ક) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજી અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજી કરતા અલગ છે. આ બે અનુચ્છેદો હેઠળ હાઈકોર્ટ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગની પદ્ધતિ પણ અલગ છે.

(ખ) કોઈપણ સંજોગોમાં, અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજીને રિટ અરજી કહી શકાતી નથી. હાઈકોર્ટોને રિટ અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરવાનો ઇતિહાસ એ અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટોને અંકુશની સત્તા પ્રદાન કરવાના ઇતિહાસથી નોંધપાત્ર રીતે અલગ છે અને ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

(ગ) હાઈકોર્ટો, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ તેની અંકુશની સત્તાના ઉપયોગમાં, તેનાથી ઉતરતી કક્ષાની ટ્રિબ્યુનલો અથવા કોર્ટોના હુકમોમાં અચાનક દખલ કરી શકતી નથી. કે ન તો તે, આ સત્તાના ઉપયોગમાં, તેના તાબાની કોર્ટ અથવા ટ્રિબ્યુનલના હુકમો પર અપીલ કોર્ટ તરીકે કામ કરી શકે છે. એવા કેસોમાં જ્યાં વૈકલ્પિક કાનૂની નિંવારણ મોડ પ્રદાન કરવામા આવ્યો છે, તે હાઈકોર્ટ દ્વારા આ સત્તાના ઉપયોગ પર સંયમ તરીકે પણ કાર્ય કરશે.

(ઘ) હાઈકોર્ટો દ્વારા તેની અંકુશની સત્તાના ઉપયોગમાં દખલગીરીના પરિમાણો આ કોર્ટ દ્વારા વારંવાર નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. આ સંદર્ભમાં હાઈકોર્ટે વાર્યામ સિંહ (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૨૧૫) (સૂપ્રા) માં આ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો દ્વારા માર્ગદર્શન મેળવવું આવશ્યક છે અને વાર્યામ સિંહ (સૂપ્રા) માં સિદ્ધાંતોનું અનુગામી બંધારણીય બેન્ચો અને આ કોર્ટના અન્ય વિવિધ નિર્ણયો દ્વારા વારંવાર પાલન કરવામાં આવ્યું છે.

(ચ) વાર્યામ સિંહ (સૂપ્રા) માં ગુણોત્તર મુજબ, અનુગામી કેસોમાં અનુસરવામાં આવે છે, હાઈકોર્ટ અંકુશના તેના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં માત્ર તેની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અને કોર્ટોને 'તેમની સત્તાની મર્યાદામાં' રાખવા માટે જ હુકમમાં દખલ કરી શકે છે.

(છ) આવી ટ્રિબ્યુનલો અને કોર્ટો દ્વારા તેમને નિહિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને અને તેમને નિહિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર ન કરીને કાયદાનું પાલન થાય તેની ખાતરી કરવા માટે.

(જ) (ઘ) અને (ચ) માં દર્શાવેલી પરિસ્થિતિઓ સિવાય, હાઈકોર્ટ તેની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અને કોર્ટોના હુકમોમાં પ્રત્યક્ષ વિકૃતિ (patent perversity) હોય અથવા જ્યાં ન્યાયની કુલ અને પ્રત્યક્ષ નિષ્ફળતા થઈ હોય અથવા કુદરતી ન્યાયના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન થયું હોય ત્યારે અંકુશની સત્તાના ઉપયોગમાં દખલ કરી શકે છે.

(ઝ) અંકુશની સત્તાના ઉપયોગમાં હાઇકોર્ટ કાયદા અથવા હકીકતની માત્ર ભૂલોને સુધારવા માટે દખલ કરી શકતી નથી અથવા ફક્ત એટલા માટે કે તેની તાબાની ટ્રિબ્યુનલો અથવા કોર્ટો દ્વારા લેવાયેલા દ્રષ્ટિકોણ સિવાયનો બીજો દ્રષ્ટિકોણ શક્ય દ્રષ્ટિકોણ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ખૂબ જ સાવચેતીપૂર્વક થવો જોઈએ.

(ટ) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટની અંકુશની સત્તા કોઈપણ કાયદા દ્વારા ઘટાડી શકાતી નથી. તે એલ. ચન્દ્રા કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ., (૧૯૯૭) ૩ એસ.સી.સી. ૨૬૧: (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસ.સી. ૧૧૨૫: ૧૯૯૭ એસ.સી.૬બલ્યુ. ૧૩૪૫) ના કેસમાં આ કોર્ટની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ જાહેર કરવામાં આવી છે અને તેથી બંધારણીય સુધારા દ્વારા ઘટાડો પણ ખૂબ જ શંકાસ્પદ છે.

(ઠ) તે સાચું હોઈ શકે છે કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ (સુધારા) એક્ટ, ૧૯૯૯ દ્વારા સિવિલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૧૧૫ જેવી સંબંધિત જોગવાઈનો કાયદાકીય સુધારો એ અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટની સત્તાના વ્યાપને ઘટાડતો નથી અને ઘટાડી શકતો નથી. તે જ સમયે, એ યાદ રાખવું આવશ્યક છે કે આ પ્રકારનો કાયદાકીય સુધારો અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને અનુરૂપ રીતે વિસ્તૃત કરતો નથી.

(ડ) સત્તા વિવેકાધીન છે અને ન્યાયિક સિદ્ધાંત પર ઉપયોગમાં લેવાની છે. યોગ્ય કેસમાં, સત્તાનો ઉપયોગ સુઓ મોટુ (suo motu) કરી શકાય છે.

(ઢ) અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની વ્યાપક અને અબાધિત સત્તાના યોગ્ય મૂલ્યાંકન પર, તે સ્પષ્ટ થાય છે કે આ અનુચ્છેદનો મુખ્ય હેતુ તેના પ્રદેશમાં ન્યાયના વહીવટ પર હાઈકોર્ટ દ્વારા કડક વહીવટી અને ન્યાયિક નિયંત્રણ રાખવાનો છે.

(ણ) અંકુશનો હેતુ, વહીવટી અને ન્યાયિક બંને, ન્યાયની સમગ્ર પ્રણાલીની કાર્યક્ષમતા, સરળ અને વ્યવસ્થિત કામગીરીને એવી રીતે જાળવવાનો છે કે જેથી તે કોઈ બદનામીમાં ન આવે. ન્યાયનું ચક્ર અટકે નહીં અને ટ્રિબ્યુનલો અને હાઈકોર્ટના તાબાની કોર્ટોની કામગીરીમાં જનતાનો વિશ્વાસ જાળવી રાખવા માટે ન્યાયનો કુવારો શુદ્ધ અને પ્રદૂષિત રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે આ અનુચ્છેદ હેઠળ દખલ કરવાની સત્તા ન્યૂનતમ રાખવાની છે.

(ત) ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની આ અનામત અને અપવાદરૂપ સત્તા માત્ર વ્યક્તિગત કેસોમાં રાહત આપવા માટે જ ઉપયોગમાં લેવાની નથી પરંતુ વ્યાપક જાહેર હિતમાં ન્યાયના વહીવટમાં જનતાનો વિશ્વાસ વધારવા તરફ નિર્દેશિત થવી જોઈએ જ્યારે અનુચ્છેદ ૨૨૬ એ વ્યક્તિગત ફરિયાદના રક્ષણ માટે છે. તેથી, અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સત્તા અબાધિત હોઈ શકે છે પરંતુ તેનો ઉપયોગ ઉપર દર્શાવેલ ઉચ્ચ સ્તરીય ન્યાયિક શિસ્તને આધીન છે.

(થ) આ સત્તાનો અયોગ્ય અને વારંવાર ઉપયોગ પ્રતિકૂળ સાબિત થશે અને આ અસાધારણ સત્તાને તેની તાકાત અને જીવનશક્તિથી વંચિત કરશે."

૮.૬ કેબુસરૂ ફિરોઝશાહ ડોક્ટર વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે (સૂપ્રા) ના કેસમાં, બોમ્બે હાઈકોર્ટની ફૂલ બેન્ચે અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે કે જો વિધાનમંડળ કોઈપણ ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને આખરી બનાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, તો તે કરીને તે હાઈકોર્ટને અનુચ્છેદ ૨૨૬ અથવા અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ યોગ્ય રિટ જારી કરતા અટકાવી શકતી નથી.

૮.૭ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વગેરે વિ. વખાતસિંહજી વાજેસિંહજી વાઘેલા (મૃત્યુ પામેલ) તેમના લીગલ રેપ્રેઝન્ટેટિવ્સ એન્ડ ઓર્સ. વગેરે (સૂપ્રા) ના કેસમાં, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે એબોલિશન એક્ટની કલમ ૧૨ ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને આખરી અને નિર્ણાયક બનાવે છે અને તેથી હાઈકોર્ટને સદર નિર્ણયમાં દખલ કરવાનું કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. સદર દલીલ સ્વીકાર્યા વિના, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે કે બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૨૭ હાઈકોર્ટને તે પ્રદેશો સંબંધિત તમામ કોર્ટો અને ટ્રિબ્યુનલો પર અંકુશની સત્તા આપે છે જેના સંબંધમાં તે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે. અધિકારક્ષેત્ર રાજ્ય વિધાનમંડળના કોઈપણ અધિનિયમ દ્વારા મર્યાદિત અથવા મર્યાદિત કરી શકાતું નથી. તેમાં વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર ગૌણ

ટ્રિબ્યુનલોને તેમની સત્તાની મર્યાદામાં રાખવા અને તેઓ કાયદાનું પાલન કરે છે તેની ખાતરી કરવા માટે વિસ્તરે છે.

૯. ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્થાપિત કાયદાને ધ્યાનમાં લેતા, અમારું મંતવ્ય છે કે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળ સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને અસર કરશે નહીં. જો પ્રતિવાદીઓ તરફથી આ દલીલ કે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ ને ધ્યાનમાં લેતા, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અધિકારક્ષેત્ર પણ પ્રતિબંધિત છે, તો તે સંજોગોમાં, આ પ્રકારની જોગવાઈ ઉપરોક્ત ચુકાદાઓમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કર્યા મુજબ ગેરબંધારણીયતાની ખામીથી પીડિત થશે. સંબંધિત અધિકારક્ષેત્રમાં કોર્ટો અને ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણયો પર ન્યાયિક અંકુશ ચલાવવા માટે હાઇકોર્ટોમાં નિહિત સત્તા એ બંધારણના મૂળભૂત માળખાનો ભાગ છે અને કોઈપણ વિધાનમંડળ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલ અંકુશની આવી સત્તા છીનવી શકે નહીં. તે નોંધવું જરૂરી છે કે તેથી, કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ ઘડતી વખતે પણ, વિધાનમંડળે ડહાપણપૂર્વક "જાળવણીપાત્ર (maintainable)" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો નથી પરંતુ "ધ્યાને લેવામાં આવશે નહીં (entertained)" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ તબક્કે, એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે જ્યાં કાયદામાં ખાસ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણય સામે, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ

બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ માત્ર અપીલ જ જાળવણીપાત્ર રહેશે, ત્યાં એલ. ચન્દ્રા કુમાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે ખાસ કરીને અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે કે ટ્રિબ્યુનલોના નિર્ણય સામે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રની સત્તાઓ હજુ પણ ઉપલબ્ધ રહેશે અને વ્યથિત પક્ષકાર બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટનો આશરો લઈ શકે છે. તેથી, એવું અવલોકન અને ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ એ કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ સામે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટની સત્તાઓને અસર કરશે નહીં. જો કે, તે જ સમયે, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક અને માત્ર અપવાદરૂપ કેસોમાં જ થવો જોઈએ, ખાસ કરીને કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ ના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં રાખીને, એટલે કે વાણિજ્યિક વિવાદોનો ઝડપી નિકાલ.

૧૦. અન્યથા પણ, કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ માં વપરાયેલા શબ્દોને ધ્યાનમાં લેતા, ગંભીર શંકા છે કે શું કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળનો પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજીઓને લાગુ પડશે કે કેમ. કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ નીચે મુજબ વાંચે છે:

"૮. વચગાળાના હુકમ સામે રિવિઝન અરજી અથવા પિટિશન સામે પ્રતિબંધ – અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં ગમે તેટલું વિરુદ્ધ હોવા છતાં, અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પરના હુકમ સહિત કોમર્શિયલ કોર્ટના કોઈપણ વચગાળાના હુકમ સામે કોઈ સિવિલ રિવિઝન એપિલિકેશન અથવા પિટિશન ધ્યાને લેવામાં આવશે નહીં, અને આ પ્રકારનો કોઈપણ પડકાર, કલમ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન, કોમર્શિયલ કોર્ટની ડિક્રી સામેની અપીલમાં જ ઉઠાવવામાં આવશે."

કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ મુજબ, તે સમય માટે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં ગમે તેવું વિરુદ્ધ હોવા છતાં, અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દા પરના હુકમ સહિત કોમર્શિયલ કોર્ટના કોઈપણ વચગાળાના હુકમ સામે કોઈ સિવિલ રિવિઝન એપિલિકેશન અથવા પિટિશન ધ્યાને લેવામાં આવશે નહીં, અને તે જ રીતે કલમ ૧૩ ની જોગવાઈઓને આધીન આ પ્રકારનો કોઈપણ પડકાર કોમર્શિયલ કોર્ટની ડિક્રી સામેની અપીલમાં જ ઉઠાવવામાં આવશે. તેથી, કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ સૌપ્રથમ તે સમય માટે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં ગમે તેટલું વિરુદ્ધ હોવા છતાં તેની વાત કરે છે. તે ભારતના બંધારણમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબતની વિરુદ્ધ હોવા છતાં તેની વાત કરતી નથી. તે "સિવિલ રિવિઝન એપિલિકેશન અથવા પિટિશન" વિશે પણ વાત કરે છે. તેથી, જો કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૮ ને યથાવત વાંચવામાં આવે, તો તેના યોગ્ય વાંચન પર, એવું કહી શકાય કે તે તે સમય માટે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં ગમે તેટલું વિરુદ્ધ હોવા છતાં "સિવિલ

રિવિઝન એપ્લિકેશન અથવા પિટિશન" પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. સેક્શનમાં "પિટિશન" શબ્દ "સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશન" શબ્દો સાથે ચાલશે અને કલમ ૮ માં વપરાયેલ "પિટિશન" શબ્દને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની "રિટ અરજી" કહી શકાય નહીં. ઘણી હાઇકોર્ટોમાં સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશનોને "સિવિલ રિવિઝન પિટિશન્સ" તરીકે નામ/શીર્ષક આપવામાં આવે છે અને તેથી કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ ના સાચા અર્થઘટન પર, એવું કહી શકાય કે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળનો પ્રતિબંધ માત્ર તે સમય માટે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં પ્રદાન કરવામાં આવેલી "સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશન અથવા પિટિશન" ના સંદર્ભમાં જ લાગુ પડશે. તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રને છીનવી લેતી નથી. તેથી, કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ માં તે સમય માટે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલી સિવિલ રિવિઝન એપ્લિકેશન અથવા પિટિશનને ધ્યાને લેવા સામે સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની અરજીઓના સંદર્ભમાં લાગુ પડશે નહીં અને તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લેવાના વ્યથિત પક્ષકારના અધિકારોને અસર કરશે નહીં.

૧૧. હવે પ્રતિવાદીઓ તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆત કે જો ગૌણ કોર્ટ / કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમ સામે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજી ધ્યાને લેવાપાત્ર ઠરાવવામાં

આવે, તો તે સંજોગોમાં તે કોમર્શિયલ કોર્સની સ્થાપનાના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યની વિરુદ્ધ હશે, એટલે કે વાણિજ્યિક વિવાદોનો ઝડપી નિકાલ અને તે આ પ્રકારના મુકદ્દમાઓનો પૂર (flood-gates) ખોલશે, તો આવી રજૂઆત માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કોલ ઇન્ડિયા લિ. એન્ડ ઓર્સ. વિ. સરોજ કુમાર મિશ્રા, (૨૦૦૭) ૯ એસ.સી.સી. ૬૨૫; ઝી ટેલિફિલ્મ્સ લિ. એન્ડ અનધર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ., (૨૦૦૫) ૪ એસ.સી.સી. ૬૪૯; ગુરુભાઈ દેવસ્વમ મેનેજમેન્ટ કમિટી એન્ડ અનધર વિ. સી.કે. રાજન એન્ડ ઓર્સ., (૨૦૦૩) ૭ એસ.સી.સી. ૫૪૬, અને કે. કન્નડાસન વિ. અજોય ખોસ એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) માં સ્વીકારવામાં આવી નથી.

૧૧.૧ ઝી ટેલિફિલ્મ્સ લિ. એન્ડ અનધર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં, જ્યાં સમાન રજૂઆતો કરવામાં આવી હતી, ત્યાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે પેરેગ્રાફ ૨૬૮ અને ૨૭૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે:

"૨૬૮. શ્રી વેણુગોપાલે ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે જો બોર્ડને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય માનવામાં આવે, તો આ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટોના દરવાજાઓ બોર્ડની તમામ અને એકમાત્ર કાર્યવાહી પર પ્રશ્ન ધ્યાપીને ખૂબ જ વારંવાર ખટખટાવાશે જેમાં ભારતીય ટીમ માટે ખેલાડીઓની પસંદગી, દૈનિક

કામગીરી વગેરેનો સમાવેશ થઈ શકે છે. અમે સહમત નથી. તાજેતરમાં વીરેન્દ્ર કુમાર શ્રીવાસ્તવ (સૂપ્રા) માં, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું:

"કેસ સાથે અલગ થતા પહેલા, આપણા માટે સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે ભલે કોઈ સંસ્થા, એન્ટિટી અથવા કોર્પોરેશનને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ની વ્યાખ્યામાં 'રાજ્ય' તરીકે માનવામાં આવે પરંતુ આવી સંસ્થા અથવા એન્ટિટીના વ્યથિત વ્યક્તિ અથવા કર્મચારીને કઈ રાહત આપવી તે દરેક કેસમાં કોર્ટ દ્વારા તે સમાજની રચના અને તેની નાણાકીય ક્ષમતા અને સફરતાના આધારે નિર્ધારિત કરવાનો વિષય છે. આંશિક રીતે અથવા સંપૂર્ણ રીતે રાહતનો ઇનકાર અથવા મંજૂરીનો વિષય બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળ 'રાજ્ય' ની વ્યાખ્યામાં આવતી સંસ્થાઓ સામે વ્યથિત વ્યક્તિ દ્વારા લાવવામાં આવેલી ફરિયાદો સાથે વ્યવહાર કરતી કોર્ટ દ્વારા દરેક વિશેષ કેસમાં નક્કી કરવાનો રહેશે."

૨૬૯. શ્રી વેણુગોપાલની "ઇન ટેરોરેમ" (ભયજનક) રજૂઆત કે જો બોર્ડને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય માનવામાં આવે તો મુકદ્દમાઓનો પૂર આવી જશે તે પણ સ્વીકારી શકાતી નથી. રાજ્ય જાહેર થવાની કથિત વિનાશક અસર વિશેના પૂરની દલીલો થોડા મીઠા સાથે લેવી જોઈએ. કોર્ટો, સૌપ્રથમ, બંધારણીય પ્રશ્ન નક્કી કરતી વખતે આવા પ્રશ્નને ઓછેવત્તે અંશે અસંગત માને છે. [જુઓ ગુરુત્વાચૂર દેવસ્વમ મેનેજમેન્ટ કમિટી એન્ડ અનધર અનર. વિ. સી.કે. રાજન એન્ડ ઓર્સ. [(૨૦૦૩) ૭ એસ.સી.સી. ૫૪૬, પેરા ૬૯]. બીજું, જે નીચે જણાવવામાં આવશે કે આ કોર્ટે નીતિગત બાબતોમાં

સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓમાં દખલ ન કરવા અંગે ન્યાયિક સંયમના સિદ્ધાંતો વિકસાવ્યા છે. અગાઉ કરવામાં આવેલી ચર્ચાઓ પરથી તે વધુ પ્રતીત થશે કે બોર્ડની તમામ કાર્યવાહી ન્યાયિક પુનરાવલોકનને આધીન રહેશે નહીં. જ્યાં લિસ માત્ર ખાનગી કાયદાનું પાત્ર ધરાવે છે ત્યાં રિટ લાગુ થશે નહીં."

૧૧.૨ કોલ ઇન્ડિયા લિ. એન્ડ ઓર્સ. વિ. સરોજ કુમાર મિશ્રા (સૂપ્રા) ના કેસમાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે એવું અવલોકન કર્યું છે કે માત્ર એટલા માટે કે પૂરના મુકદ્દમાઓની સંભાવના છે, નાગરિકના કિંમતી અધિકારને છીનવી લેવાની પરવાનગી આપી શકાતી નથી. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે વધુમાં અવલોકન કર્યું છે કે આ પ્રકારની દલીલ નિરાશાની દલીલ જેવી લાગે છે. પેરેગ્રાફ-૧૯ માં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે:

"૧૯. પૂરની દલીલ પણ આપણને આકર્ષિત કરતી નથી. તે નિરાશાની દલીલ જેવી લાગે છે. માત્ર એટલા માટે કે, પૂરના મુકદ્દમાઓની સંભાવના છે, નાગરિકના કિંમતી અધિકારને છીનવી લેવાની પરવાનગી આપી શકાતી નથી. આ કોર્ટ પક્ષકારોના સંબંધિત અધિકારો નક્કી કરવા માટે બંધાયેલી છે."

૧૧.૩ માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અનેક ચુકાદાઓમાં અવલોકન કર્યા મુજબ, હાઇકોર્ટ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક અને માત્ર યોગ્ય કેસોમાં જ કરશે જ્યાં હાઇકોર્ટનો

ન્યાયિક અંતરાત્મા ન્યાયની કુલ નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય ન સર્જાય તે માટે કાર્ય કરવાનો નિર્દેશ આપે છે. સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચન્દર રાય એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા અવલોકન કર્યા મુજબ, ગૌણ કોર્ટમાં કોઈપણ દાવા અથવા કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન જ્યારે દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લેવામાં આવે અને સુધારણાની જરૂર હોવા છતાં ભૂલ અપીલ અથવા તેમાં પસંદ કરાયેલ રિવિઝનમાં કાર્યવાહીના અંતે સુધારવા માટે સક્ષમ હોય અને હાઈકોર્ટના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને આહ્વાન કરતી અરજીને મંજૂર કરવાથી દાવાની અથવા કાર્યવાહીના સરળ પ્રવાહ અને/અથવા વહેલા નિકાલમાં અવરોધ ઊભો થશે ત્યારે કાળજી, સાવચેતી અને સતર્કતા રાખવાની જરૂર છે. જો કે, હાઈકોર્ટ એવા કિસ્સામાં દખલ કરવા માટે પ્રેરિત અનુભવી શકે છે જ્યાં ભૂલ એવી હોય છે કે, જો તે જ ક્ષણે સુધારવામાં ન આવે તો, તે પછીના તબક્કે સુધારવા માટે અસમર્થ બની શકે છે અને દખલ કરવાનો ઇનકાર કરવાથી ન્યાયનું વિડંબના પરિણામશે અથવા જ્યાં આ પ્રકારનો ઇનકાર લિસને લંબાવવા માટે પરિણમશે. તેથી, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, હાઈકોર્ટ કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટ ઘડવાના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યને ધ્યાનમાં લેશે, એટલે કે ઝડપી નિકાલ અને સાવચેતીપૂર્વક અને માત્ર યોગ્ય કેસોમાં જ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે. તેથી, પ્રતિવાદીઓ તરફથી કરવામાં આવેલી રજૂઆત કે જો કોમર્શિયલ કોર્ટો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમો સામે

બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીઓ ધ્યાને લેવાપાત્ર ઠરાવવામાં આવે, તો તે સંજોગોમાં તે હાઇકોર્ટમાં મુકદ્દમાઓનો પૂર ખોલશે, તે યોગ્ય કેસમાં હાઇકોર્ટ દ્વારા દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ ન કરવા માટેનું કારણ બની શકે નહીં જ્યાં હાઇકોર્ટનો ન્યાયિક અંતરાત્મા ન્યાયની કુલ નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય ન સર્જાય તે માટે કાર્ય કરવાનો નિર્દેશ આપે છે. ઉપરોક્ત આધારે, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઇકોર્ટની દેખરેખની સત્તાઓ છીનવી શકાતી નથી અને/અથવા મર્યાદિત કરી શકાતી નથી.

૧૨. હવે પ્રતિવાદીઓ તરફથી ઉપસ્થિત લર્ડ વકીલ દ્વારા સિગમાર્ક ટેક્નોલોજીસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ એન્ડ ઓર્સ. વિ. મનુગ્રહ ઇન્ડિયા લિમિટેડ એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં બોમ્બે હાઇકોર્ટના નિર્ણય પર જે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, તે સંદર્ભમાં, શરૂઆતમાં જ, એ નોંધવું જરૂરી છે કે બોમ્બે હાઇકોર્ટ વચગાળાના હુકમ સામે કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટની કલમ ૧૩ હેઠળની અપીલ પર વિચાર કરી રહી હતી અને બોમ્બે હાઇકોર્ટને એ મુદ્દા પર વિચાર કરવાની કોઈ તક મળી ન હતી જે હાલના કેસમાં રજૂ થયો છે, એટલે કે કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમ સામે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ રિટ અરજી જાળવણીપાત્ર રહેશે કે કેમ?

૧૨.૧ એ જ રીતે, એચ.પી.એલ. (ઇન્ડિયા) લિમિટેડ એન્ડ ઓર્સ. વિ. ક્યુ.આર.જી. એન્ટરપ્રાઇઝિસ એન્ડ અનધર (સૂપ્રા) ના કેસમાં દિલ્લી

હાઈકોર્ટનો નિર્ણય હાથ પરના કેસની હકીકતો અને/અથવા હાલની રિટ અરજીમાં સામેલ મુદ્દાને લાગુ પડશે નહીં. દિલ્લી હાઈકોર્ટ સમક્ષ પણ, વિવાદ કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૧૩ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગના સંદર્ભમાં હતો.

૧૩. ઉપર જણાવ્યા મુજબ અને ઉપર જણાવેલા કારણોસર અને અગાઉ નિર્દેશિત માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયોને ધ્યાનમાં લેતા, ટૂંકસારમાં અમારા નિષ્કર્ષો નીચે મુજબ છે:—

(૧) ગૌણ/કોમર્શિયલ કોર્ટો દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વચગાળાના હુકમો સામે "સિવિલ રિવિઝન એપિલિકેશન અથવા પિટિશન" ની ધ્યાને લેવાપાત્રતા સામે કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ હેઠળ સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીઓને લાગુ પડશે નહીં.

(૨) કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમો, વચગાળાના હુકમો સહિત,ના સંદર્ભમાં ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ હાઈકોર્ટોના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટની કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધ અસર કરશે નહીં અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની રિટ અરજીઓ ધ્યાને લેવાપાત્ર હોઈ શકે છે, જો કે, નીચેના અવલોકનો અને પ્રતિબંધોને આધીન રહેશે:—

(એ) બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર ગૌણ કોર્ટોને તેમની અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદામાં રાખવા માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. જ્યારે ગૌણ કોર્ટ એવું અધિકારક્ષેત્ર ધાર્યું હોય જે તેની પાસે નથી અથવા જે અધિકારક્ષેત્ર તેની

પાસે છે તેનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હોય અથવા અધિકારક્ષેત્ર ઉપલબ્ધ હોવા છતાં કોર્ટ દ્વારા કાયદા દ્વારા પરવાનગી ન હોય તે રીતે ઉપયોગમાં લેવામાં આવી રહ્યો હોય અને તેનાથી ન્યાયની નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય સર્જાયો હોય, ત્યારે હાઈકોર્ટ તેના દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે આગળ આવી શકે છે.

(બી) ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર માત્ર હકીકત અથવા કાયદાની ભૂલોને સુધારવા માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે નહીં અને માત્ર ત્યારે જ ઉપયોગમાં લઈ શકાશે જ્યારે નીચેની જરૂરિયાતો સંતોષવામાં આવે:-

(i) ભૂલ કાર્યવાહીના મોં પર સ્પષ્ટ અને પ્રત્યક્ષ હોય જેમ કે જ્યારે તે કાયદાની જોગવાઈઓની સ્પષ્ટ અજ્ઞાનતા અથવા સંપૂર્ણ અવગણના પર આધારિત હોય, અને

(ii) તેનાથી ગંભીર અન્યાય અથવા ન્યાયની કુલ નિષ્ફળતા સર્જાઈ હોય.

(સી) પ્રત્યક્ષ ત્રુટિ (patent error) એ એવી ત્રુટિ છે જે સ્વયંસિદ્ધ છે, એટલે કે, જેને કોઈપણ લાંબી કે જટિલ દલીલ કે તર્કની લાંબી પ્રક્રિયામાં સામેલ થયા વિના સમજી કે પ્રદર્શિત કરી શકાય છે. જ્યાં બે અનુમાનો વ્યાજબી રીતે શક્ય હોય અને ગૌણ કોર્ટે એક દ્રષ્ટિકોણ લેવાનું પસંદ કર્યું હોય ત્યાં ભૂલને કુલ કે પ્રત્યક્ષ કહી શકાતી નથી.

(ડી) સર્ટિઓરારીની રિટ જારી કરવાની સત્તા અને દેખરેખનું અધિકારક્ષેત્ર સાવચેતીપૂર્વક અને માત્ર યોગ્ય કેસોમાં જ ઉપયોગમાં લેવાના છે જ્યાં હાઇકોર્ટનો ન્યાયિક અંતરાત્મા ન્યાયની કુલ નિષ્ફળતા અથવા ગંભીર અન્યાય ન સર્જાય તે માટે કાર્ય કરવાનો નિર્દેશ આપે છે. જ્યારે ગૌણ કોર્ટમાં કોઈપણ દાવો અથવા કાર્યવાહીની પેન્ડન્સી દરમિયાન ઉપરના બે અધિકારક્ષેત્રમાંથી કોઈપણનો આશરો લેવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે ત્યારે કાળજી, સાવચેતી અને સતર્કતા રાખવાની જરૂર છે અને સુધારણાની જરૂર હોવા છતાં ભૂલ અપીલ અથવા તેમાં પસંદ કરાયેલ રિવિઝનમાં કાર્યવાહીના અંતે સુધારવા માટે સક્ષમ છે અને હાઇકોર્ટની સર્ટિઓરારી અથવા દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રને આહ્વાન કરતી અરજીને મંજૂર કરવાથી દાવાની અથવા કાર્યવાહીના સરળ પ્રવાહ અને/અથવા વહેલા નિકાલમાં અવરોધ ઊભો થશે. હાઇકોર્ટ એવા કિસ્સામાં દખલ કરવા માટે પ્રેરિત અનુભવી શકે છે જ્યાં ભૂલ એવી હોય છે કે, જો તે જ ક્ષણે સુધારવામાં ન આવે તો, તે પછીના તબક્કે સુધારવા માટે અસમર્થ બની શકે છે અને દખલ કરવાનો ઇનકાર કરવાથી ન્યાયનું વિડંબના પરિણામશે અથવા જ્યાં આ પ્રકારનો ઇનકાર લિસને લંબાવવા માટે પરિણમશે.

(૩) જો કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે હાઇકોર્ટ ગૌણ કોર્ટોના કૃત્ય, હુકમ અથવા કાર્યવાહીને રદ કરી શકે છે અથવા બાજુ પર મૂકી શકે છે, તેમ છતાં તે તેના સ્થાને પોતાનો નિર્ણય બદલી શકતી નથી.

(૪) દેખરેખના અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટ માત્ર ગૌણ કોર્ટને તે પછી અથવા નવેસરથી કેવી રીતે કાર્ય કરશે અથવા આગળ વધશે તે અંગે માર્ગદર્શન આપવા માટે યોગ્ય દિશાનિર્દેશો આપી શકતી નથી, હાઈકોર્ટો યોગ્ય કેસોમાં કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં કોર્ટે બનાવવો જોઈતો હતો તેવો ગૌણ કોર્ટના હુકમના અતિશય ક્રમમાં અથવા અવેજીમાં પોતે જ હુકમ કરી શકે છે.

(૫) કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે, હાઈકોર્ટે સૂર્ય દેવ રાય વિ. રામ ચન્દર રાય એન્ડ ઓર્સ. (સૂપ્રા) ના કેસમાં પેરેગ્રાફ-૩૯ માં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેવા પડશે, જે નીચે મુજબ છે:

"૩૯. ભલે આપણે વ્યાપક સિદ્ધાંતો અને કામગીરીના નિયમો નક્કી કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પરંતુ હકીકત એ છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ-૨૨૬ અથવા ૨૨૭ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટેના પરિમાણોને સીમિત સૂત્ર અથવા કઠોર નિયમોમાં બાંધી શકાતા નથી. ઘણી વાર હાઈકોર્ટ સમક્ષ દ્વિધા ઊભી થશે. જો તે પેવિંગ કાર્યવાહીમાં દખલ કરે છે તો કાર્યવાહીના અંતમાં વિલંબ નિશ્ચિત છે. જો તે દખલ નહીં કરે, તો ક્ષણની ભૂલ સુધારણા સામે રોગપ્રતિકારક શક્તિ મેળવી શકે છે. આપેલા કેસની હકીકતો અને સંજોગો હાઈકોર્ટ માટે સ્વ-સંયમ રાખવા અને દખલ ન કરવા માટે વધુ યોગ્ય બનાવી શકે છે કારણ કે અધિકારક્ષેત્રની ભૂલ કરવામાં આવી હોવા છતાં પછીના તબક્કે તેની સંભાળ રાખવા અને સુધારવા માટે સક્ષમ છે અને જો કોઈ ન wrongs કરવામાં આવ્યા હોય તો તે

કાર્યવાહીના અંતે પસંદ કરાયેલ અપીલ અથવા રિવિઝનમાં સુધારવામાં આવશે અને અધિકારો અને ઇક્વિટી સમાયોજિત કરવામાં આવશે. પરંતુ એવા કેસો હોઈ શકે છે જ્યાં 'સમયસર ટાંકો નવ બચાવે'. અંતે, આપણે એવું કહીને સારાંશ આપી શકીએ છીએ કે સત્તા છે પરંતુ તેનો ઉપયોગ વિવેકાધીન છે જે ન્યાયિક અનુભવ અને ન્યાયાધીશની વ્યવહારિક શાણપણથી સમૃદ્ધ ન્યાયિક અંતરાત્માના આદેશો દ્વારા જ સંચાલિત થશે".

૧૪. હવે લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા વાદગ્રસ્ત હુકમની કાયદેસરતા અને વૈધતાના સંદર્ભમાં, વાદગ્રસ્ત હુકમ પરથી, એવું પ્રતીત થાય છે કે લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટે મૂળ વાદીઓ દ્વારા આંક ૭૨ ની ચાદી અન્વયે અમુક દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટેની અરજી માત્ર એ કારણસર ફગાવી દીધી છે કે તે દસ્તાવેજો દાવા સાથે રજૂ કરવામાં આવ્યા ન હતા અને સી.પી.સી. નો ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪(૩) એ કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટ હેઠળની કોમર્શિયલ કોર્ટની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે નહીં. વિલંબના કારણસર પણ તે નામંજૂર કરવામાં આવે છે. તે સાચું છે કે સી.પી.સી. ના ઓર્ડર VII રૂલ ૧૪(૩) ની જોગવાઈઓ કોમર્શિયલ કોર્ટના વિવાદો અને કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટ હેઠળની કાર્યવાહીને લાગુ પડશે નહીં. જો કે, તે જ સમયે, વાણિજ્યિક વિવાદને લાગુ પડતી સી.પી.સી. ની ઓર્ડર XI રૂલ ૧(૫) લાગુ પડશે. ઓર્ડર XI રૂલ ૧(૫) નીચે મુજબ છે:

"૧. દસ્તાવેજોનું પ્રકટીકરણ અને શોધ.

(૧) ...

(૫) વાદીને એવા દસ્તાવેજો પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં, જે વાદીની સત્તા, કબજા, અંકુશ અથવા કસ્ટડીમાં હતા અને દાવા સાથે અથવા ઉપર નિર્ધારિત લંબાવેલા સમયગાળામાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યા ન હતા, સિવાય કે કોર્ટની પરવાનગીથી અને આવી પરવાનગી માત્ર વાદી દાવા સાથે અપ્રકટીકરણ માટે વાજબી કારણ સ્થાપિત કરવા પર જ આપવામાં આવશે."

આ આમ, કોર્ટની પરવાનગીથી અને સી.પી.સી. ના ઓર્ડર XI રૂલ ૧(૫) (કોમર્શિયલ કોર્સ એક્ટને લાગુ પડતી) હેઠળ ઉલ્લેખિત શતોના પાલનને આધીન, વાદીને દાવા સાથે અપ્રકટીકરણ ન કરાયેલા દસ્તાવેજો પર આધાર રાખવાની પરવાનગી આપી શકાય છે. હાલના કેસમાં, સૌથી મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ જે રજૂ કરવા માગે છે તે સરકારનું નોટિફિકેશન / સરકારી રેકર્ડ છે જે ૪૦ વર્ષથી વધુ જૂનું છે. રજૂ કરવા માટેના દસ્તાવેજો નીચે મુજબ છે:—

"૧. શ્રી બી.ડી. મિરચંદાની, સરકારના સચિવ દ્વારા નં. MNB.૫૭૫૬(vii) અન્વયે તારીખ ૨૬.૦૯.૧૯૫૬ ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલ નોટિફિકેશનની નકલ.

૨. ગુજરાત સરકારના પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટના અંડર સેક્રેટરી શ્રી ડી.આર. શંકર અચ્યર દ્વારા તારીખ ૦૮.૧૨.૧૯૬૧ ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલ મેમોરેન્ડમ નં. WTR-૧૦૫૮/૭૦૭૨(P).

૩. એકિઝક્યુટિવ ઈજનેર, બરોડા ઈરિગેશન સર્કલ, બરોડા દ્વારા પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ (ઈરિગેશન) ના ચીફ ઈજનેરને લખવામાં આવેલ પત્ર, નં. PB/PTD/૯ ૨૧ ઓફ ૧૯૬૧ તારીખ ૨૧.૧૨.૧૯૬૧ ના રોજ ઉપર દર્શાવેલ નં. ૨ ના નોટિફિકેશન સહિત.

૪. ગુજરાત સરકારના પબ્લિક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટ દ્વારા જનરલ મેનેજર, ગુજરાત સ્ટેટ કોઓપરેટિવ લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક લિમિટેડને બોમ્બે ઈરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નદીના નામ સાથે તારીખ ૧૧.૦૨.૧૯૭૧ ના રોજ મોકલવામાં આવેલ પત્ર.

૫. વોટર રિસોર્સિસ ડિપાર્ટમેન્ટ, ગાંધીનગર અને ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, ગવર્નમેન્ટ ઓફ ગુજરાત, ગાંધીનગર દ્વારા સંયુક્તપણે તૈયાર કરવામાં આવેલ કાળી-૧ ડેમનું સ્થાન દર્શાવતો નકશો."

દાવે વિવાદ એ છે કે "કાળી નદી" એ બોમ્બે ઈરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નદી છે કે કેમ. વાદીઓ - સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને અન્યોએ રેલવે સત્તાવાળાઓ દ્વારા "કાળી" નદીમાંથી ઘરેલુ અને બિન-ઘરેલુ હેતુઓ માટે પાણીના ઉપયોગ બદલ ૧૮% વાર્ષિક વ્યાજ સાથે રૂ. ૩૬,૮૯,૭૯,૮૨૦/- ની રકમની વસૂલાત માટે defendants - રેલવે સત્તાવાળાઓ સામે દાવો

દાખલ કર્યો છે જે વાદીઓના મતે બોમ્બે ઇરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નથી છે. ચોક્કસ મુદ્દો પણ તારવવામાં આવ્યો છે, એટલે કે, "શું વાદીઓ સાબિત કરે છે કે 'કાળી નદી' એ બોમ્બે ઇરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નથી છે?" તેથી, ઉપરોક્ત દસ્તાવેજો કે જે ૪૦ વર્ષથી વધુ જૂના છે જે રજૂ કરવા માગે છે તે આવશ્યક દસ્તાવેજો છે જે બાબતના મૂળમાં જાય છે અને જે મુદ્દાને આખરી સ્વરૂપ આપી શકે છે, ખાસ કરીને એ મુદ્દો, એટલે કે વાદીઓ સાબિત કરે છે કે કેમ કે "કાળી નદી" એ બોમ્બે ઇરિગેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ સૂચિત નથી છે. આખરે, કોર્ટે એ સુનિશ્ચિત કરવું પડશે કે તેની સમક્ષના વિવાદને કાર્યક્ષમ રીતે હલ કરવામાં તેને સહાય કરતા તમામ દસ્તાવેજો અવલોકન માટે ઉપલબ્ધ છે. જ્યાં સુધી કોર્ટ એવા નિષ્કર્ષ પર ન આવે કે હકીકતો એટલી ગ્રોસ છે કે પક્ષકારના આચરણ પરથી તારવી શકાય તેવું એકમાત્ર અનુમાન એ છે કે રજૂ કરવા માટેના દસ્તાવેજો બનાવટી છે, કોર્ટે સામાન્ય રીતે દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની પરવાનગીનો ઇનકાર કરવો જોઈએ નહીં કારણ કે આખરે, દસ્તાવેજો રજૂ કરનાર પક્ષકારની ઉલટતપાસ કરવા માટે હંમેશાં બીજી બાજુ માટે ખુલ્લું છે કે સદર દસ્તાવેજો સંબંધિત નથી અથવા સદર દસ્તાવેજો પર આધારિત કેસ સાચો નથી. આપણા મંતવ્યમાં અને ખાસ કરીને, સરકારી દસ્તાવેજો જે રજૂ કરવા માટે માગવામાં આવ્યા છે તેને ધ્યાનમાં લેતા, આ તબક્કે, એ નિષ્કર્ષ પર આવવું શક્ય નથી કે રજૂ કરવા માટેના દસ્તાવેજો બનાવટી છે. જો કે, તે defendants ને અટકાવવું નથી, જો તેઓ તેમ ઈચ્છે તો, વાદીઓની ઉલટતપાસ કરવા અને

કોર્ટને તેમ પરાવર્તિત કરવા માટે મનાવવા માટે. તેથી, કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, આપણું મંતવ્ય છે કે જો વાદીઓને ઉપરોક્ત દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપવામાં ન આવે, તો વાદીઓને ગંભીર અન્યાય થવાની સંભાવના છે. તેથી, આપણું મંતવ્ય છે કે કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટ તેને નિહિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે, ખાસ કરીને સી.પી.સી. ના ઓર્ડર XII રૂલ ૧(૫) માં સમાવિષ્ટ (કોમર્શિયલ કોર્ટ્સ એક્ટ અને વાણિજ્યિક વિવાદોને લાગુ પડતી). વાજબી ખર્ચ લાદવા પર અને કાયદા અનુસાર તે સાબિત કરવાને આધીન, લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટે વાદીઓને આંક ૭૨ ની ચાદી અન્વયે રજૂ કરવા માટેના દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપવી જોઈતી હતી અને અરજી આંક ૭૧ મંજૂર ન કરવી જોઈતી હતી. તેથી, આપણું મંતવ્ય છે કે કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગમાં આ કોર્ટની દખલગીરી જરૂરી છે.

૧૫. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને અને ઉપર જણાવેલા કારણોસર, હાલની રિટ અરજી સફળ થાય છે. કોમર્શિયલ સિવિલ સૂટ નં. ૨૪૭/2016 માં આંક ૭૧ નીચે લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ તારીખ ૦૩.૧૧.૨૦૧૭ અહીં રદ કરવામાં આવે છે અને અરજી આંક ૭૧ અહીં મંજૂર કરવામાં આવે છે. વાદીઓને આંક ૭૨ ની ચાદી અન્વયે રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવે છે, જો કે, ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની જોગવાઈઓ અનુસાર અને કાયદા અનુસાર તે

સાબિત કરવાને આધીન, અને ખર્ચની ચુકવણીને આધીન, જે રૂ. ૨૫,૦૦૦/- તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે, જે વડોદરાની લર્ડ કોમર્શિયલ કોર્ટ સમક્ષ વર્તમાન ચુકાદા અને હુકમની પ્રમાણિત નકલ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ચાર અઠવાડિયાની અંદર જમા કરાવવાનો રહેશે. નિયમ ઉપરોક્ત હદ સુધી નિશ્ચિત (absolute) કરવામાં આવે છે.

સુનિલ

સહી/-

(એમ. આર. શાહ,જે)

સહી/-

(એ. વાચ. કોજે,જે)

સુનીલ

This judgment has been translated using AI Tool

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official

purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.